

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ  
ФАХОВОЇ ЗДАТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ  
ДО СПІЛКУВАННЯ З ЛЮДЬМИ,  
ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ЕКСТРЕМАЛЬНУ ДЕПРИВАЦІЮ**

У контексті глобальних екзистенційних викликів (економічні, політичні, екологічні та інші загрози) для нашої спільноти особливого статусу набувають проблеми спроможності окремих груп людей до стабілізації ймовірних ентропійних та деградаційних процесів. Необхідність соціальної санації суспільства внаслідок навіть часткової втрати сенсу буття через дію деструктивних чинників (війни, кризи, епідемії тощо) постає закономірною реальністю та потребує комплексних зусиль мультимодальних команд фахових людей. Істотно збільшується кількість скоєних анти- й асоціальних вчинків, спалахують різні суспільні патології (наприклад, тероризм, інфантицид, педофілія тощо), знижується дотримання моральності етнокультурних норм, розладнуються «віковічні діади» (типовим прикладом є сурогатне існування і частий розпад дистантних сімей трудових мігрантів), процвітає ціла низка інших травмогенних для життя людини чинників.

Вочевидь, пересічному громадянину в ускладнених і мінливих парадоксах нашого часу істотно важче розплутати клубок суперечностей та віднайти семантично-функціональну нитку власного оптимального (оптимістичного) соціогенезу, отож йому досить часто властива така симптоматика, як соціальне аутсайдерство, гостра потреба гіперкомпенсації відсутніх адекватних статусно-рольових відносин і благ, незрілість і мозаїчність прояву індивідуально-особистісних властивостей, стійка дезадаптація, підвищена тривожність і агресивність, а також комплекс інших супутних «легких девіацій» (дивацтв), що мотивують і зумовлюють перебіг його буття. Таке дещо форсоване нагнітання соціопатологічного абрису нашої спільноти не повинно спонукати до песимізму й безвілля, оскільки

на зламі тисячоліть усі інші суспільства теж зазнають суттєвих коливань і модифікацій власного історичного, економічного, культурного та іншого розвитку. Ми стоїмо перед необхідністю екзистенційного усвідомлення побудови й запровадження нових інтенсивних (іноді й виживальних) моделей подальшого суспільного розвитку, які б допомогли більшості громадян країни жити конструктивно й оптимістично. Безперечно, крім фахівців власне саногенного профілю (лікарі, реабілітологи, психологи та ін.) *вкрай важливі функції (місії) покладаються на нову поліцію*, що асоціюється у більшості людей не лише як запорука якісних змін у правоохоронних органах, але і як активна, освічена, здорова генерація, спроможна до чесного дотримання законності та постійного професійного вдосконалення.

У ракурсі нашого дослідження – соціально-психологічні особливості фахової здатності працівників поліції до роботи з людьми, які пережили екстремальну депривацію.

Екстремальна депривація як усвідомлене чи неусвідомлене незадоволення особистості рівнем забезпечення базових життєвих потреб через форсмажорні обставини є потужним гальмівним чинником, що ускладнює, сповільнює і/або спотворює її соціально-психологічний розвиток. Несформованість ключових життєвих орієнтирів, аксіологічна дихотомія, страждання через втрату (ненабуття) сенсу життя, почуття знехтуваності, самотності і занедбаності породжують своєрідний екзистенційний вакуум, який обмежує особистісний потенціал депривованої особистості. Екстремальна депривація призводить до амбівалентності й розщеплення, тому одним із домінантних станів людини, можна назвати маргінальність як межове перебування в когнітивному дисонансі, на зламі двох або кількох культурних (субкультурних) систем. Це породжує кризу ідентичності й ускладнює набуття статевих, соціально-статусних ролей і пояснюється хронічною фрустрованістю різного виду потреб, браком саморефлексії, тривалою залежністю від інших, несформованістю власних засобів досягнення бажаного тощо. Врахування таких психологічних закономірностей повинно бути однією із головних складових фахової підготовки

(готовності) працівників поліції до спілкування з людьми, які переживають численні й різноманітні проблеми і комплекси.

Симптоматика екстремальної депривації проявляється у контексті хронічних психосоціальних особистісних змін, пов'язаних з воєнними діями чи супровідними з війною факторами (полон, концентраційні табори, загибель рідних, поранення тощо). Загалом, у всіх дослідженнях окресленого спектру констатуються численні деструктивні зміни особистісних рис, а також проблеми адаптації, реабілітації, ревіталізації тощо [1; 2]. Зауважуються суттєві хронічні наслідки психічних травм, зокрема екзистенційний вакуум унаслідок втрати сенсу буття, а також страх і паранойя, тотальна недовіра, ворожість і озлобленість до навколишніх, депресія і тривога, що поєднані з різнотипними сомато-вегетативними дисфункціями. Складні соціальні й психологічні зміни внаслідок дії екстремально-деприваційних умов і чинників спроможні викликати дезадаптацію, сприяючи розвитку пасивного, приреченого, фаталістичного стилю поведінки з домінуванням відчуттів розпачу, безнадійності, спустошеності, самотності, втратою зацікавлення в біосоціальній активності тощо [1]. Врахування специфіки такого ускладненого контингенту з обтяжливим колом проблем повинно стати для працівника нової поліції чи не повсякденним службовим завданням. Типовим спектром досліджень у галузі екстремальної депривації стали ті сфери людської професійної діяльності, що належать до так званого фактору ризику (військові, льотчики, підводники, полярники, спортсмени та ін.). Визначальними факторами, що стимулюють деприваційні чинники називаються самотність, щоденна рутинність життєіснування, ізоляціонізм, фрустраційні синдроми тощо. Мимоволі культивується активне прогресування деприваційних факторів, внаслідок чого людина може бути озлобленою та сердитою, агресивною і безпринципною. Розлади життєво важливих функцій є лише деякими основними девіантно-психологічними реакціями людини, яка існує в умовах нестачі варіабельних стимулів, самотності, знехтуваності й ізольованості від нормативного плину життя усєї решти соціального довкілля. По суті, працівник поліції досить часто має справу

з надзвичайно ускладненими суб'єктами спілкування, а отже повинен бути готовим для вилаштування системи особистісного психозахисту та володіти навичками нейтралізації агресивного міжособистісного спілкування.

Статусу екстремальної депривації набувають проблеми адаптації та інтеграції дітей-емігрантів. Діти, вирвані із сім'ї і звичного соціокультурного контексту свого життєіснування через еміграцію батьків в іншу країну, дуже важко переносять звикання до цілком чужої лінгвокультурної реальності й незвичних побутових умов.

Від цього страждають швидкість і успішність їхньої ресоціалізації а також розбалансовуюється сім'я та загальна особистісна й соціальна адаптивність. Загальні характерологічні ознаки дітей-біженців, що пережили екстремальну (а звідси й інші типи) депривацію, набувають елементів деструктивної поведінки, деформації життєвої перспективи, підвищеної тривожності, депресивності.

Депривованим дітям притаманні відчуття соціальної незахищеності й неповноцінності, у них наявні розлади контролю за емоційною сферою, посилення агресивності, відчуття загрози і водночас поступливості, боязкості та психологічної залежності. Такий перманентний стан напруги підвищує ризик особистісної дихотомійності, симптомами якої можуть бути підвищена тривожність, активна стресогенність, загострена нервово-психічна напруженість, актуалізована фрустрація тощо. Активний і цілеспрямований сукупний ревіталізаційний вплив суспільства на дитину-біженця може призвести до послаблення посттравматичної реакції, розвиток якої пов'язаний передусім з особливостями формування дитячого емоційного світу. Суб'єктивна значущість і частота спілкування депривованих дітей-біженців з приводу «втраченої батьківщини», відтворення ними психотравмуючих переживань і ситуацій є одним з найвідчутніших факторів їхнього актуалігенезу. Позитивний рекреаційний ефект з боку працівника поліції у спілкуванні з таким контингентом дітей досягається насамперед завдяки конструктивному емпатійно-співчутливому ставленню, що блокує розвиток посттравматичної реакції, яка не набуває

генералізованого характеру і не викликає специфічних депресивних проявів, страхів та посилення тривожності.

Отож, працівник поліції повинен усвідомлювати, що пораженим екстремальною депривацією людям характерні емоційно-вольова нестійкість і низький самоконтроль, розбалансована самоакцептація і неадекватна самооцінка, конформна підлеглість і соціальна боязкість, тобто цілий спектр дезадаптивних рис, що слугують серйозними бар'єрами у спілкуванні. Слід враховувати, що екстремально-депривованим людям властиві або надмірна прямолінійність як спроба психозахисту, або, навпаки, полізалежна конформність, ригідний інтелект, загальна фрустрованість, підозрілість, відчуженість, замкнутість, почуття провини, висока тривожність тощо. Працівникові поліції потрібно застосовувати сучасні інтерактивні соціотехніки для налагодження неконфліктного комунікативно-перцептивного спілкування з людьми, які пережили негативні впливи екстремальної депривації.

---

1. Гошовський Я. Особистість в екстремальних умовах: сенсорно-деприваційний ракурс / Я. Гошовський // Особистість в екстремальних умовах: збірник тез V науково-практичної конференції. – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – С. 53–58.

2. Яковенко С. І. Теорія і практика психологічної допомоги потерпілим від катастроф (на прикладі постчорнобильської ситуації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / С. І. Яковенко. – К., 1998. – 34 с.

**Д. Т. Гошовська**

## **ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ІНТОЛЕРАНТНОГО СПІЛКУВАННЯ МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

У складних реаліях нашого часу істотно зростає кількість людей, які переживають маргінальні стани через невизначеність соціально-економічного, політичного, екологічного гомеостазу. Людина, що перебуває на краю, на межі різних